

ÚVOD

Skutoční vladári, ktorí nám panujú

Príbehy o nakrúcaní *Krstného otca* sú dnes už predmetom ľudového rozprávania. Pred jeho uvedením do kín v roku 1972 boli gangsterské filmy prekonané, aspoň podľa legendárneho filmového producenta Roberta Evansa. Pokusy o oživenie niekdajšej mystiky tohto žánru zo 60. rokov priniesli len málo povzbudivých správ. „Až na jeden či dva béčkové filmy,“ píše Evans vo svojich pamätiach, „mali všetky filmy o Sicíľanoch a organizovanom zločine spoločnú jednu vec – skončili v červených číslach.“¹ Román Maria Puza, z ktorého sa po vydaní v roku 1969 predalo deväť miliónov výtlačkov, však Evansa a ďalších v štúdiu Paramount Pictures napokon presvedčil, že s *Krstným otcom* by to mohlo vypáliť inak.

Keď štúdio s prosbou o réžiu filmu oslovilo mladého Francisa Forda Coppolu, chcelo, aby z neho dýchali aktuálne trendy a zároveň autentická atmosféra. Coppola si zasa želal, aby bol jeho film niečím viac než len ďalšou gangsterkou. „Coppola ten film nakrúti pod jednou podmienkou,“ dostalo sa k Evansovi, „že to nebude film o organizovanom zločine, ale rodinná kronika. Metafora kapitalizmu.“ Keďže štúdiu išlo o všetko, Bob Evans z toho nebol nadšený. „Nech sa spakuje a ide do riti. Čo mu preskočilo?“² Hádky nadobudli ešte vážnejšiu podobu po tom, čo Coppolu oficiálne predstavili ako režiséra filmu. Nasledovali ostré spory o obsadenie, najmä o výber

Marlona Branda ako hlavného predstaviteľa. Napätie medzi Coppolom a štúdiom sa vyhrotilo pri tvorivých nezhodách týkajúcich sa hudby a strihu. Podľa hollywoodskych klebiet bol s filmom *amen* vo chvíli, keď sa nestihol harmonogram a nepodarilo sa ho uviesť do kín na Vianoce 1971.

Samozrejme, dejiny kráčali iným smerom. *Krstný otec* ovládol rebríček amerických kasových trhákov a v roku 1972 si pripísal desať nominácií na Oscara. Ešte pôsobivejší bol bezprostredný účinok filmu na divákov po celom svete. Prinajmenšom podľa istého francúzskeho recenzenta stál za príťažlivosťou *Krstného otca* skôr jeho odkaz než umelecké kvality. Napriek tomu, že v ňom ani jediný raz nezaznie slovo „mafia“, úspešne naplnil divácke očakávania týkajúce sa jej „okultnej moci“. „Či už vedome alebo nie, ľudia majú sklon veriť, že skutoční vladári, ktorí nám panujú, sú skrytí a všemocní, avšak anonymní šéfovia.“ *Krstný otec* sa stal hitom vďaka presvedčeniu, že diváci konečne smeli vstúpiť do sveta, ktorý im bol odjakživa odopieraný.³

Keď sa Coppola ujal *Krstného otca*, trval na tom, aby film pôsobil autenticky – musel to byť historický film. Lenže pre mnohých divákov nebolo v roku 1972 na gangstroch zobrazených na plátne nič historické. Pre väčšinu Američanov bola mafia aktuálnou realitou. Richarda Nixona v roku 1968 zvolili za amerického prezidenta s prísľubom viesť „vojnu s organizovaným zločinom“, ktorá sa zameria na „obchodníkov s drogami“ zodpovedných za ničenie „životov našich detí“.⁴ Nixon nebol prvým americkým prezidentom, ktorý si za prioritu stanovil boj proti drogám. Každý prezident od čias Harryho Trumana označil boj proti užívaniu drog a obchodovaniu s nimi za národnú krízu.⁵ Čoraz viditeľnejšia heroínová epidémia, ako aj stúpajúca miera zločinnosti v mestách akoby volali po niečom v duchu vyhlásenia vojny. Pre mnohých Američanov boli gangstri v ich štvrtiach a mestách po celé generácie neodmysliteľným javom. Televízne správy v 50. a 60. rokoch predstavili mnohým Američanom skutočných krstných otcov, ako boli Vito Genovese či Carlos Marcello. Vypočúvania v senáte a škandály na národnej úrovni divákov ešte viac presvedčali o jednom z kľúčových predpokladov tohto filmu: nad kriminálnym podsvetím panujú mafiánske rodiny s neprimeraným vplyvom na americkú politiku a hospodárstvo.

Pre tisícky divákov *Krstného otca* za hranicami Spojených štátov nebol tento film o nič menej aktuálny. Recenzent v Tokiu či Ríme mohol nachádzať paralely medzi Coppolovou rodinou Corleoneovcov a zločineckými skupinami pôsobiacimi v Japonsku a Taliansku. Francúzsko v čase uvedenia filmu viedlo vlastnú krížovú výpravu proti členom organizovaného zločinu a obchodníkom s drogami spojenými s neslávne známymi kriminálnymi bosmi z Marseille. V Turecku film zarezoval tak silno, že z tureckého prekladu „krstný otec“ („baba“) sa stalo kolektívne označenie pre gangstrov v Ankare a Istanbulu.⁶ Časom sa spojenie „krstný otec“ zmenilo na synonymum zločineckých bosov a zlovestných politických vodcov na celom svete. Napriek tomu mohli byť divákovi mimo Spojených štátov postavy aj kultúra zobrazené v *Krstnom otcovi* úplne cudzie. V štátoch ako Kolumbia, Nigéria či India v roku 1972 neexistovalo nič, čo by sa dalo prirovnať k americkej mafii. Hoci je nepravdepodobné, že si ho v čase pôvodného uvedenia mohlo pozrieť veľa čínskych či sovietskych občanov, aj v Číne a Sovietskom zväze by sme našli zopár krstných otcov, ktorých doň mohli dosadiť.

V nasledujúcich desaťročiach sa stal *Krstný otec* celosvetovo ešte zrozumiteľnejší. Dnes už na profile alebo motivácii corleoneovskej rodiny nie je nič osobitne americké. V aktualizovanej adaptácii by Michaela Corleoneho mohol ľahko zastúpiť mocný ruský *vor* či mexický *patrón*. Vplyv corleoneovského zločineckého impéria by rovnako dobre mohol byť prisúdený aj súčasnej čínskej triáde či jamajskej *posse*. Filmový odkaz o povahe politickej moci a obchodu sa dá preniesť na skutočné dianie vo východnej Európe či Južnej Amerike. Prečo bol teda *Krstný otec* taký výstižný? Pretože tento film prezieravo opísal sily, ktoré na sklonku 20. storočia pretvorili svet, a hoci ide o vymyslený príbeh, súčasní diváci ho naďalej vnímajú ako vyjadrenie hlbokých právd o živote včera aj dnes.

Coppolova vízia *Krstného otca* nebola úplne originálna. Časť kritiky tohto filmu vo vzťahu k americkej politike, spoločnosti a ku kapitalizmu nachádzame už v starších klasikách, ako sú *Zjazvená tvár* (1932) a *Verejný nepriateľ* (1931). Lenže vďaka dobrému načasovaniu aj umeleckému majstrovstvu si práve tento film vydobyl trvalé miesto v modernom povedomí. *Krstný otec* a jeho pokračovania sa

stali vzorom pre ďalšie podania organizovaného zločinu a priniesli vzorce, ktoré sú dnes základnými prvkami vnímania mafie vo svete. Mnohé mafiánske filmy a televízne seriály dodnes stavajú na predstave, že to, na čo sa divák pozerá, je buď verný obraz minulosti, alebo autentická súčasnosť. Príbeh zasadený do podsvetia odhaľuje skutočný príbeh mesta, krajiny či národa – dejiny, ktoré sú často potláčané či nepriznané. Ak si požičiame slová Jamesa Ellroya, motiváciou mnohých fiktívnych príbehov o organizovanom zлочine je demytologizovanie minulosti. Skúmanie dejín mafie, bez ohľadu na jej podobu, je pokusom podať ucelenejšie dejiny politiky a spoločnosti – také, ktoré podľa Ellroya obsiahnu všetko „od kanálov po salóny“.⁷

Toto je v konečnom dôsledku jadrom aj tejto knihy. Nasledujúce strany neponúkajú dejiny mafí a gangstrov v pravom zmysle slova. Ide mi skôr o preskúmanie vzostupov, konsolidácií a vrcholov pôsobenia mafí na globálnej svetovej scéne. Tak ako *Krstný otec*, aj táto kniha sa opiera o dejiny mafí a organizovaného zločinu, aby rozpovedala oveľa širší a komplikovanejší príbeh. Aby sme pochopili, kde sa vzali moderní gangstri a prečo nadobudli taký globálny význam, musíme sa ponoriť do viacerých kľúčových a všeobecne známych historických vzorcov. V nasledujúcom rozprávaní sa budeme opakovane vracieť k základnej otázke: Ako mafie odrážali alebo pomáhali zafinovať vznik moderného sveta?

Historický vývoj moderných mafí nám povie veľa o krajinách, v ktorých sa s nimi stretneme. Ak chceme pochopiť históriu camorry alebo čínskych tongov, prípadne načrtnúť životopis Escobara alebo Al Caponeho, musíme pochopiť miesta a časy, ktoré ich zrodili. V zásade nás mafiánske organizácie naučia veľa o narastajúcej moci štátov. Napokon sú to práve vlády, ktoré určujú, čo je zločin a kto je zločinec. Nie sú to ani tak samotní gangstri ako justičné orgány, ktoré identifikujú a vysvetľujú význam daného gangu či gaunera. A najmä, dejiny mafí nám veľa prezrádzajú o fyzických limitoch štátnej moci. Organizovaný zločin (alebo nejaká jeho analógia) rozvracia fungovanie každého dnešného štátu a neobišiel ani žiadnu z veľkých ríš minulosti. Napriek všemožným výtvarným moderným technológiám a poznatkov v oblasti vynucovania zákona nenajdeme v súčasnosti jediný štát, ktorý by bol imúnny voči nebezpečenstvu v podobe